

Terezínská iniciativa 76

ČASOPIS MEZINÁRODNÍHO SDRUŽENÍ

červenec 2015

Foto: Radim Nytl

V bývalé terezínské jízdně se konal 17. května koncert Hours of Freedom: The Terezin Composer (Hodiny svobody: Terezínský skladatel)

Terezínská tryzna 2015

Dagmar Lieblová, foto Radim Nytl

Třetí květnovou neděli, dne 17. 5. 2015, se konala jako každým rokem tryzna v Terezíně. Program této slavnosti je už po léta pevně stanovený: Kladení věnců, slavnostní projevy, křesťanská a židovská modlitba, sborový zpěv.

V letošním roce, kdy si připomínáme 70 let od konce války, byl sice program stejný jako jiná léta, ale vše bylo mnohem slavnostnější. Zajisté k tomu přispěla účast prezidenta republiky Miloše Zemana. Avšak již slova ředitele Památníku PhDr. Jana Munka úvodem, projev předsedy ČSBS Jaroslava Vodičky, modlitba kardinála Dominika Duky,

modlitba vrchního zemského rabína Karola E. Sidona, sbor, který přednesl výňatky z Verdiho Rekviem, nebývalé velké účasti obyvatel a zejména mladých lidí, to vše zdůrazňovalo význam letošní pietní slavnosti.

Odpoledne pak byla v muzeu Malé pevnosti slavnostně otevřena nová stálá výtvarná expozice *České umění proti fašismu a válce* a v předsálí kina byl v premiéře uveden loutkový animovaný film *Transport Er* režiséra Miloše Zvěřiny. V bývalé terezínské jízdárně se pak konal koncert *Hours of Freedom: The Terezin Composer (Hodiny svobody: Terezínský skladatel)*. Byl to

komponovaný pořad hudby, filmu a vyprávění o vrcholných dílech 15 skladatelů, kteří byli za okupace vězněni v Terezíně. Autorem pořadu je Murry Sidlin. Zazněly známé i méně známé skladby, celý pořad vyžadoval značné soustředění, neboť všechny mluvené části byly v angličtině a rovněž uváděné hudební ukázky, zejména v první části, byly náročné na poslech. Velice působivý byl závěr první části koncertu, kdy orchestr ve filmu za řízení Karla Ančera a skutečný orchestr pod taktovkou Murryho Sidlina hrály současně skladbu Pavla Haase a publikum na plátně a publikum v jízdárně společně aplaudovalo.

Z vernisáže výtvarné expozice *České umění proti fašismu*

Kardinál Dominik Duka

Projev prezidenta ČR Miloše Zemana

Všichni chápeme Terezín jako varování. Varování před nenávistí – tehdy to byla rasová nenávist, která rozdělovala lidi na *herrenvolk* a *untermenschen* – ale zažili jsme i nenávist třídní a v současné době k nám od jihu přichází vlna nenávisti náboženské.

Největším spojencem nenávisti je podle mého názoru lhostejnost. Nikoliv hrstka aktivních kolaborantů, ale velká část lidí, která nevnímá, co se kolem nich děje, a probudí se až příliš pozdě.

Chtěl bych citovat výrok, který možná nikdy nebyl pronesen, možná je jen

literární fikcí, ale dokonale tuto lhostejnost vystihuje:

„Když zavírali Židy, neprotestoval jsem, protože jsem nebyl Žid. Když zavírali komunisty, neprotestoval jsem, protože jsem nebyl komunistka. Když zavírali sociální demokraty, neprotestoval jsem, protože jsem nebyl sociální demokrat. Když zavírali katolíky, neprotestoval jsem, protože jsem nebyl katolík. A když zavírali liberály, neprotestoval jsem, protože jsem nebyl liberál. A když si přišli pro mě, nezbyl už nikdo, kdo by proti tomu protestoval.“

Dovolte, abych vám připomněl jako ilustraci pozdního probuzení jednu scénu z filmu Michaila Romma *Obyčejný fašismus*. Tam jsou dva záběry, první asi z roku 1942, na hajlující obecenstvo při Goebbelsově projevu, a druhý z roku 1944, kdy patrně totéž nebo podobné obecenstvo zamračeně mlčí a komentátor ústy Miroslava Horníčka říká: Podívejte se, oni začali přemýšlet.

Němci možná začali přemýšlet v roce 1944, když už bylo pozdě, my bychom měli přemýšlet a zbavit se lhostejnosti už teď.

Třídní nenávisť rovněž vedla k budování koncentračních táborů. A vzpomínám si na fotografii jednoho z nich, kde bylo napsáno „Prací ke svobodě“. Arbeit macht frei.

Možná, že toho komunistického politruka ani nenapadlo, jak opakuje nacistické heslo. A dnes, jak už jsem již řekl, se setkáváme po nenávisti rasové a nenávisti třídní s náboženskou nenávistí, která opět dělí lidi do dvou skupin, do skupiny věřících a do skupiny nevěřících, kam patří samozřejmě i ti, kdo vyznávají jinou víru než ideologové Islámského státu.

Jaký je rozdíl mezi upalováním člověka v železné kleci nebo uřezáváním hlav koptských křesťanů zaživa a plynovými komorami? Můžete namítnout, že zatím jsou oběti Islámského státu daleko méně početné než oběti nacismu. Ano, ale zatím. A jak dlouho ještě?

Kromě toho, jeden podstatný rozdíl tady je. Nacismus své vyhlazovací tábory utajoval, umísťoval je do odlehlých oblastí. Osvětím, Majdanek, Sobibor, Treblinka a další. Islámské teroristé své sadistické krutosti zveřejňují na profesionálních videonahrávkách a chlubí se jimi.

Reagovat na tento pokus o návrat do středověku pouhými demonstracemi, pouhými protestními manifestacemi, zdaleka nestačí. Zejména když si uvědomíme, že vůdce Islámského státu Bagdádí vyzval nedávno všechny muslimy, aby se k němu připojili. Když si uvědomíme, že tisíce mladých Západoevropanů se dobrovolně hlásí mezi džihádisty, třebaže mají jiné kulturní kořeny.

Přál bych si tedy, abychom našli odvahu zbavit se lhostejnosti, zbavit se strachu, neříkat, že u nás ještě o nic nejde, protože nejsme New York, nejsme Londýn, nejsme Madrid, nejsme Paříž, nejsme Kodaň. Ale když budeme zbabělí, možná jednou budeme.

Chtěl bych vyzvat k aktivní obranné akci proti základnám teroristického Islámského státu a jeho poboček, v nichž se možná už dnes cvičí ti, kdo mohou napadnout teroristickými útoky naši zemi. Chtěl bych vyzvat, abychom právě při uctění památky mrtvých z Terezína nedopustili další mrtvé, další oběti, abychom už nikdy nedopustili nový Terezín.

Nová výstava v Kutné Hoře

Dagmar Lieblová

V neděli 7. 6. 2015 byla na galerii bývalé kutnohorské synagogy otevřena stálá výstava o historii židů v Kutné Hoře. Židé z Kutné Hory byli deportováni do Terezína začátkem června 1942. Po několika dnech pak byla velká většina z nich poslána dále do Polska a nikdo z nich se nevrátil. Válku nás přežilo jen patnáct a dnes už jsem poslední, kdo je dosud žíví.

Pietní slavnosti před synagogou, kde už několik let stojí památník od Aleše Veselého a kámen se jmény, se zúčastnili velvyslanec USA, velvyslanec Lotyšska, zástupce velvyslanectví Spolkové republiky Německo, starosta Kutné Hory a iniciátor celého projektu Marek Lauer mann. Po jeho uvítání promluvil starosta Kutné Hory, krátké projevy přednesli oba velvyslanci, několik slov jsem řekla i já. Poté následovala komentovaná prohlídka výstavy. Pro veřejnost bude přístupná od července, vždy ve středu a v sobotu.

Vzpomínková oslava konce II. světové války v Attnang-Puchheim

Michaela Vidláková, foto Hans Rauscher

Jakkoli neobvyklý název to malé město má, v Rakousku to za války byl, a dodnes je, dosti významný železniční uzel. Proto ho také za války ještě v dubnu 1945 Spojenci bombardovali a nádraží i s kolejištěm důkladně zničili. Nacisté se ovšem neprodleně snažili průjezd obnovit, a tak na odklizení troskek a na opravu kolejiště nasadili vyhublé, vyčerpané vězně z blízkého koncentračního tábora Ebensee. Mezi vězni v Ebensee bylo i dost těch, kteří byli evakuováni v lednu z Osvětimi vražednými pochody smrti, mezi nimi i před 5 lety zesnulý člen TI Artur Radvanský, kterému se dostalo té „cti“ muset pracovat právě v Attnangu, a to v komandu s ironickým názvem „komando nanebevstoupení“. Museli totiž vykopávat a zneškodňovat nevybuchlé bomby. Díky zručnosti jednoho sovětského zajatce se jim ale přece jen podařilo při tom na nebe nevstoupit a tuto nebezpečnou práci přežít.

To byl důvod, proč jsem tam byla pozvána i já: mnoho let jsme v období výročí osvobození s Arturem jezdili coby pamětníci po tamních školách, do památníku KZ Ebensee a dalších okolních táborů (Zipf, Vöcklabruck, Lenzing). A tak mne tam v tuto dobu zvou i nadále. Tentokrát abych se kromě obvyklých návštěv ve školách při letošních významných oslavách u příležitosti 70. výročí zúčastnila odhalení nově instalovaného pomníku a abych při následném programu v kulturním domě pronesla jako pamětnice oné doby proslov.

Studenti technické střední školy v Attnangu již před více lety vytvořili zajímavou plastiku, která byla s malou pamětní deskou umístěna na nástupišti, aby připomínala těžkou práci vězňů – plastika ukazuje stylizovanou sehnutou postavu vlekoucí těžkou kolejnici. Kdo si tam toho ale všimne? Lidé spěchají na vlak nebo po vystoupení koukají být doma a starají se o svá zavazadla a ne o nenápadné pomníky. Proto městská rada spolu se železniční společností našla důstojnější a výraznější umístění památníku v malém parčíku před nádražím. A právě odhalení tohoto nového památníku na masivním žulovém

Jan Sechter – velvyslanec ČR v Rakousku

Max Garcia - bývalý vězeň v Ebensee a Michaela Vidláková

podstavci bylo součástí pamětních oslav dne 6. 5. 2015.

U památníku to proběhlo celkem krátce: večer v 19 hod. – stručné proslovy, vystoupení mladých, odhalení a položení věnců a kytic.

Jako jeden ze vzácných hostů sem přijel i český velvyslanec ve Vídni, pan Jan Sechter. Prý proto, že se dozvěděl, že tam promluví česká pamětnice.

Přitom přijel z Vídně obyčejným vlakem, tím se pak po skončení i vrátil. Skromný, příjemný člověk. Dostalo se mi té cti, že jsme spolu památník odhalovali. A že to dalo fušku: před tím přišlo, to až na slavnost se večer ještě rozsvítilo slunce, a tak jsme usilovně tahali za *nacucanou* plachtu, až se nám to přece povedlo. Jen taktak, že jsem se při tom neskulila, když plátno konečně

povolilo. Pan velvyslanec přivezl kytici se stuhou – těžko by tahal vlakem věnec – a rukou společnou jsme ji k památníku položili.

Následoval kulturní večer s proslovu, hudbou a dvěma krátkými, ale nesmírně zajímavými divadelními skeči s velmi aktuálními poselstvími, která předvedla studentská divadelní skupina. Akordeonový soubor zahrál několik jidiš a hebrejských písní a dokonce i projevy nebyly formální, ale opravdu poslouchatelné, zajímavé, obsažné. Jedním z projevů přispěl i český velvyslanec a poté i moje maličkost (ovšem tento proslov vyjímám z předchozího hodnocení – to musí posoudit jiní! Nicméně již druhého dne se zmínka o něm objevila v místních novinách).

Ono je těžké vymyslet něco, co ještě v kontextu těchto dní nezaznělo. Vyprávěla jsem proto stručně o Arturovi a jeho šestiletém „tažení Evropou po šesti lágrech“ a o tom, jak po válce usiloval o smíření, měl rád lidi a doufal, že se svět z hrůz II. světové války dostatečně poučil a nadále už bude žít v míru. Jak strašně se ale zmýlil. Války a boje nikdy neustaly a právě nyní na mnoha stranách nebezpečně narůstá vzájemná intolerance a nenávisť. Hlavním tématem mnoha proslovů byla tedy právě

potřeba tolerance. A tak mi to nedalo, abych v této souvislosti nepoukázala na obě strany mince. Ve zkratce: že Evropa se snažila o mírumilovnou multikulturní společnost – a jak se jí to v poslední době poněkud vymyká z rukou. Že na jedné straně je sice skutečně nutno se snažit o vzájemnou toleranci, že ale snaha po toleranci a demokracii musí mít i své vymezené mantinely, že **tolerance nesmí být zas až tak velká, aby tolerovala intoleranci**. A že stejně jako narůstající agresivita na straně jedné je ve společnosti neméně nebezpečná možnost zneužívání tolerance nadměrné, a že právě tak nebezpečná je i bohužel mlčící, neúčastná masa většiny společnosti. K zakončení jsem si vypůjčila citát, který je často vůdčí myšlenkou akcí ICEJ, že totiž **k vítězství zla nestačí, když slušní lidé neučiní nic**.

Vzpomínkové oslavy pokračovaly ještě i v jiných místech, nejvíce na mne zapůsobila premiéra filmu v Ebensee, kde se na plátně prolínají životní vzpomínky jednoho z osvobozených židovských vězňů KZ Ebensee, Maxe Garcii, a velitele prvního amerického tanku, který v r. 1945 prolomil bránu tohoto tábora, Boba Persingera. Film mj. vypráví nejen o Maxově rodině a jeho lágrových osudech, ale i o tom, jak on, 21letý mladík

beze škol, bez vzdělání, se základními znalostmi angličtiny se stal po osvobození tlumočnickem americké armády v Rakousku a posléze odjel s armádou do USA, kde se během krátké doby stal asistentem architekta a brzy nato založil vlastní architektonické studio, v němž nakonec pracovalo 26 architektů. Bylo možno spatřit také několik obdivuhodných moderních staveb, které projektoval. A po filmu na pódium celkem svižně vystoupil i protagonista, nyní 91letý Max Garcia, bystrý, přes pokročilou večerní dobu čilý, a ještě proběhlo krátké moderované interview. *Prosoukala* jsem se pak houfem lidí k němu, a když jsem řekla, že jsem tam vlastně v zastoupení jiného vězně z Ebensee a sama jedno z terezínských dětí, začal mi okamžitě tykat, a porůznu se vyptával a povídal. Pak ho odtáhli, snad že na něj čeká nějaká oficiální osobnost. Ale bylo cítit, že přece jen k sobě máme nějak blíž než ti všichni kolem.

Odpočinkový týden to tedy nebyl, vstávat v 6 hodin (fuj!), denně 2–3 dvouhodinovky ve školách (ale dvě byly jen tehdy, když pak odpoledne příp. i večer byla nějaká další akce). Na kutě tak něco před půlnocí. Tak tomu se říká poklidný život důchodce. Ale přesto to byl velice zajímavý týden!

Viděno – slyšeno – prožito

Hana Jančíková, Tábor

Občanské sdružení HADASA v Táboře, město Tábor a Husitské muzeum v Táboře uspořádaly v neděli 8. března pietní akt k uctění památky občanů židovského vyznání umučených v době holocaustu. Pietní shromáždění se konalo v kostele sv. Filipa a Jakuba a na starém židovském hřbitově.

Občanské sdružení HADASA vydalo ke svému 10. výročí publikaci *Viděno – slyšeno – prožito*. Hadasa a její předsedkyně Hana Jančíková neúnavně připomínají židovskou historii Tábora. „Obsah knihy je jakousi kronikou, záznamem každé akce Hadasy v průběhu deseti let. Čtenář v ní najde novinové články, úryvky dopisů a proslovů, fotky, historická fakta i básně,“ řekla Hana Jančíková na prezentaci výpravné publikace.

V dubnu se v sále Staré radnice v Táboře konala prezentace knihy Karla Valtera *Ostnaté vzpomínky (Vzpomínky a kresby z doby věznění v Táboře, Malé pevnosti Terezín a Buchenwaldu 1943–1945)*.

Viděno
slyšeno
prožito...

10 let občanského sdružení HADASA Tábor

Titulní stránka výpravné publikace s fotografií
Járy Novotného

Mezinárodní setkání studentů v Auschwitz-Birkenau

Michaela Vidláková, (s použitím textů Michala Salomonoviče, Bulletinu FIR 36 – přel. Pavel Vranský – a internetu), foto Jiří Francírek a z internetu

Ve dnech 5.–10. května 2015 se k sedmdesátému výročí ukončení války v Evropě uskutečnilo velké slavnostní mezinárodní setkání mládeže „Vlak 1000 mladých“, které pořádala společně Osvětimská nadace, Mezinárodní odbojová federace (FIR) a Belgický ústav veteránů a který finančně podpořil a při jeho odjezdu 5. května byl osobně přítomen belgický král Philippe. Přišel na bruselskou železniční stanici Bruxelles-Midi vyprovodit tento mimořádný vlak se stovkami mladých lidí. Jejich cílem byla návštěva bývalých koncentračních táborů Auschwitz-Birkenau, tohoto symbolu holocaustu, aby si tak připomněli krutosti spáchané během druhé světové války, aby nezapomněli na holocaust a nebáli se i nadále o těchto událostech mluvit a připomínat je. Slavnostního ceremoniálu při odjezdu se účastnila řada vysokých představitelů a diplomatů včetně velvyslance ČR v Bruselu Jaroslava Kurfürsta. Studenty ve vlaku doprovázel a intenzivně s mladými diskutoval v Belgii žijící Paul Sobol, jeden z bývalých židovských vězňů Auschwitzu a Gross Rosenu, účastník jednoho z pochodů smrti, jehož otec zemřel v Terezíně.

Zvláštním vlakem z Bruselu do Krakova nebo odjinud autobusy se vypravilo celkem více než 1000 mladých lidí z Belgie, Německa, Francie, Itálie, Chorvatska, Lucemburska, Holandska, Portugalska, z České republiky, Slovenska a Maďarska. Z České republiky, také díky finančnímu příspěvní krajského hejtmána J. Palase, přijely 3 autobusy, 124 studentů z Moravskoslezského kraje s doprovodem funkcionářů ČSBS, pedagogů a dvou bývalých osvětimských vězňů, Ludka Eliáše a Michala Salomonoviče. Program pobytu mladých v Polsku zahrnoval návštěvu obou částí Památníku Osvětim s výkladem průvodců, rozhovory s pamětníky, setkání mládeže z různých zemí, návštěvu opery Brundibár, známou z terezínského ghetta, a koncertu židovské hudby klezmer kapely Kroke (Kroke je jidiš Krakov). Mimochodem, tato skupina hrála také v r. 2011 v pražské Španělské synagoze v upomínku na Irenu Sendlerovou, statečnou záchránkyni desítek dětí z varšavského ghetta.

Setkání v Auschwitzu se uskutečnilo 8. května. Luděk Eliáš seznámil studenty s událostmi před uvězněním a s osobními zážitky po nacistické okupaci, což této pietní návštěvě dodalo velmi osobní a nenahraditelný rozměr. Po komentované prohlídce v muzeu v Auschwitz I studenti položili věnec u stěny smrti a následně také u pomníku v Auschwitz II – Birkenau. Všichni účastníci setkání obdrželi pamětní odznak.

Zástupce české výpravy Ludka Eliáše, Michala Salomonoviče a Jiřího Francírka z ČSBS přijal i náměstek ředitele muzea Andrzej Kacorzyk, který Ludkovi Eliášovi předal plaketu vydanou k 70. výročí osvobození KL Auschwitz. Poskytl rovněž informační materiál, „Výroční zprávu za rok 2014“ a publikaci o Mezinárodním centru vzdělávání o holocaustu v Osvětimi. Informoval také o změnách v organizaci návštěv v muzeu – nová pravidla jsou vynucena stoupajícím počtem návštěvníků, potřebě odborného doprovodu průvodců a výkladu v mnoha jazycích. Na závěr zástupci české výpravy

Na bruselském nádraží král Philippe – foto z internetu

Foto z internetu

Michal Salomonovič a Luděk Eliáš – foto Jiří Francírek

poděkovali vzorné české průvodkyni v KT Auschwitz-Birkenau, paní Kateřině Rudnické, a předali jí pamětní medaili ČSBS.

Na velké závěrečné oslavě v Památníku Osvětim-Birkenau promluvili mezi jinými bývalý židovský osvětimský vězeň Paul Sobol z Belgie, předseda Evropského parlamentu Martin Schulz, a také generální sekretář FIR Ulrich Schneider.

Musí ostudný vepřín v Letech u Písku páchnout ještě dalších 5 let?

Eva Fantová, foto Viktorie Kučerová

Obvykle čteme na stránkách našeho časopisu zprávy o tryznách, které se konaly jako vzpomínky na židovské oběti. Židé nebyli jediní, kterým byl jejich osud spojen s koncentračními tábory a vyhlazením, byli to i Romové a Sintové. Sdíleli stejný osud.

Michaela Marksová, ministryně práce a sociálních věcí

Pietní akt za oběti nacismu se letos konal 13. května. Účast přijala Michaela Marksová, ministryně práce a sociálních věcí, velvyslanci Francie, Státu Izrael, USA, Německa, Velké Británie a Slovenské republiky, církevní představitelé, zástupce vlády ČR, židovských

organizací a především ti, kteří jsou potomky vězňů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu.

Po státní a romské hymně promluvil Čeněk Růžička, předseda Výboru pro odškodnění romského holocaustu. Připomenul, že během 2. světové války přišlo v českých zemích o život 3 000 obětí, přežilo pouhých 250, z toho 36 dětí. Než byly položeny květiny k pomníku, promluvili velvyslanci. Projevy byly přečteny v češtině. Řečníci věnovali vzpomínku Romům, kteří se stali terčem nenávisti vzhledem

k etnickému původu. V současné době je naléhavým úkolem Romy lépe začlenit a podpořit ty, kteří chtějí pracovat a studovat. Je nutné bojovat proti xenofobii, a to nejen zde, ale ve všech zemích. A tady v Letech všichni doufají, že se podaří odstranit nedaleký vepřín, který stojí právě na místě někdejšího koncentračního tábora. Přítomná zástupkyně vlády všechny ubezpečila, že je v plánu vlády do roku 2020 vepřín zlikvidovat.

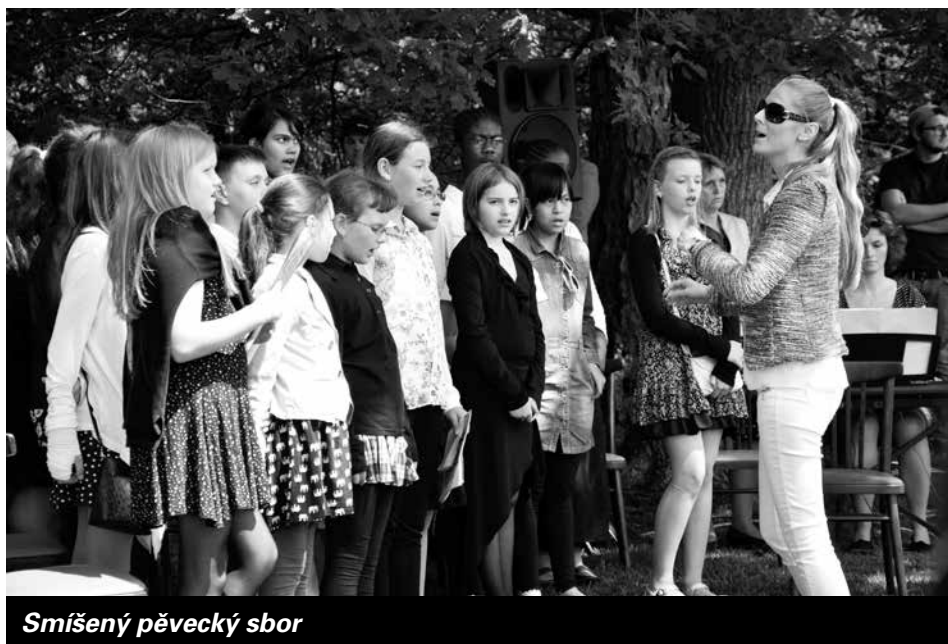
Závěrem vystoupil česko-romský dětský orchestr.

Účastníci pietního shromáždění

Čeněk Růžička, předseda Výboru pro odškodnění romského holocaustu

Smíšený pěvecký sbor

Dřevěná krabička

Michaela Vidláková

(Tereziánská pohádka, hrají Ochošní Suchdolníci, benefiční představení pro Cestu domů)

„Koukáme skrz díry v kloboucích.“

Co všechno se vejde do malé dřevěné krabičky, která se po dlouhá léta povaluje zastrčená kdesi na půdě starého domu! Několik lidských životů zakletých do zápisníčků a dopisů. A pak jednoho dne zápisky a dopisy ožívou – a je z toho divadelní představení, které strhne diváka s sebou do běhu těchto lidských osudů. Představení velice působivé: smutné, plné tragických osudů, i radostné, že to přece jen všechno neskončilo docela a definitivně – že život má i pokračování. To vše proložené veršovanou pohádkou pro děti v Tereziánské o Honzovi, princezně a zlém drakovi (kdo vlastně složil tyhle verše – asi jeden z Ledererů, snad Edvard nebo Antonín?), pohádkce, která přináší naději, že se snad přece najdou Honzové, kteří toho draka zlikvidují.

Autorka divadelní hry Adriana Skálová o tom sama píše:

„Když jsme vyklízeli byt po rodičích, objevili jsme celé krabice dopisů, fotek, dokladů. Byla tam také menší dřevěná krabička, páskou zalepená. V ní byly uloženy diáře mé babičky Zdeňky Hofmanové, roz. Ledererové, od roku 1911, a také dopisy z 1. světové války a z doby pozdější divadelní scénáře pohádky na tenoučkých, téměř vybledlých listech ručně sešitých do sešitků, na kterých je neomylně vepsáno „Terezián, 1943“, a hlavně předtištěné dopisnice z Tereziána a do Tereziána. Nevím, jestli hry ze scénářů byly skutečně v Tereziánské kdy odehrány či nikoliv, ale rozhodla jsem se, že jednu pohádku – tu veršovanou

o Honzovi – se pokusím s ochotnickým divadlem z Prahy-Suchdola uvést na scénu. Zahrát však jen tuto pohádku, mimo kontext Tereziána, by nemělo moc smysl. Pak mi kamarádka poradila, ať zkusím propojit pohádku s příběhem své rodiny. Ve hře se tak ustálily tři roviny. Ta první je pohádka o statečném Honzovi, a ta právě v Tereziánské a právě v dobách, kdy nejvíc hrozily masové transporty, měla dětem dodávat odvalu, že všechno nakonec dobře dopadne, že drak bude poražen. Druhá rovina je deníkový a korespondenční příběh vzájemného a trochu zoufalého hledání se a nacházení členů rodiny Ledererů, mých předků, a jejich přátel.

Třetí a poslední rovina je můj osobní příběh hledajícího člověka.

Nic jsem si nevymyslela, texty jsem až na minimální úpravy nechala v jejich původním znění, jenom jsem třídila, vybírala a sestřihávala až na kost. I tak mnoho otázek zůstalo nezodpovězených.“

Osou celého představení je Adrianina babička Zdeňka Hofmanová, roz. Ledererová. Setkáváme se zde s její první láskou Vladimírem, se Zdenčinými rodiči, Adrianiným pradědečkem JUDr. Edvardem Ledererem (zahynul v r. 1943 v Tereziánské) a prababičkou Frídou roz. Kohnovou (přežila 3 roky v Tereziánské), s její starší sestrou Adou Singerovou, roz. Ledererovou (zahynula v r. 1943 v Tereziánské), a mladším bratrem Ing. Antonínem Ledererem (zahynul v Osvětimi). Adrianina babička

Kašpárek

Zdeňka, ač se tomu její muž Vlastislav Hofman bránil, se s ním rozvedla, aby uchránila zbytek rodiny smíšeného manželství. Na scénu přichází i další generace, Adrianina nezkontrolovatelná dynamická maminka, provdaná za Itala, její sestra Duny, která po marném boji s dlouhou těžkou nemocí v r. 1946 ve svých 18 letech umírá. Babička se sice vrátila, ale brzy po válce zemřela také. Ale je tu generace třetí, autorka představení Adriana Skálová, a po světě chodí už i generace čtvrtá.

Ale vraťme se na začátek: Dřevěná krabička se otvírá a s ní se otvírá i zápisníček, který začíná první láskou 15leté Zdeňky Ledererové. Smutná historie této lásky, která skončila na bojišti 1. světové války, je zachycena v zápiscích a dopisech. Postupně se objevuje nadějně rozkvétající rodina v období mezi válkami a potom registrace, odcházení do transportů, lístečky s 30 slovy, plné stesku po blízkých z roztržené rodiny, návraty a nenávraty. Všechno tak živé, autentické, přítomné, navíc ještě podtržené působivými tóny hudby v pozadí scény. Divák je do všech těch dějů, jimiž se občas prolínají jednotlivé scény z pohádky, přímo vtahován. Musím

také zmínit Adrianiny jednoduché a vtípně nápadité kostýmy, kde jednotlivé pohádkové postavy hry jsou charakterizovány obrovskými barevnými papírovými klobouky. Královský dvůr, krásná princezna, která se ocitne v nebezpečí, Kašpárek, víly. A Honza, který sám statečný, plný víry v dobrý konec, povzbuzuje i druhé:

*Až páni starouši přestanem´ hekat,
až hlavy vztyčíme, přestanem´ smekat,
pak teprv blízoučko bude už konec,
jenom tak zazvoní drakovi zvonec!*

Pohádka jednoduchá, se šťastným koncem, jak už pohádky bývají; lidské životy složité, s koncem ne vždy šťastným, jak už lidské životy bývají...

Ochotníci ze Suchdola

PAMĚTNÍ KONCERT V TEREZÍNĚ 8. května 2015

Gaby Flatow, překlad z němčiny Dagmar Lieblová

Záštitu nad koncertem převzali: Jan Hamáček, předseda poslanecké sněmovny České republiky, Stéphane Rossini, předseda švýcarské Národní rady, Prof. Dr. Norbert Lammert, předseda Spolkového sněmu.

„Ačkoliv jsme ve Švýcarsku zůstali ušetřeni 2. světové války, je naší povinností uchovávat v paměti oběti nacismu,“ uvedl předseda švýcarské Národní rady ve svém pozdravu ke koncertu v Terezíně, který byl věnován 70. výročí osvobození od nacistického režimu. Tehdejší problematikou těch, kdo hledali útočiště, a nepravdivou zprávou Mezinárodního výboru Červeného kříže, po jeho návštěvě dne 23. 6. 1944 v Terezíně, nezůstalo ani Švýcarsko nedotčeno zločinů nacistů. Tohoto dne, na tomto místě, by se bylo první uvážlivé slovo dobře zařadilo mezi vážné proslovy zástupců Česka a Spolkové republiky, tato příležitost však zůstala nevyužita, alespoň zatím. Škoda, avšak je to vlastně jediný kritický bod tohoto koncertu na vysoké úrovni. Za jeho realizaci si zaslouží veliký dík především známý Oratorní sbor ze St. Gallen, jeho vedoucí Ursula Frey a (německý) dirigent Uwe Münch!

Základem tohoto koncertu, pojmenovaného MEMENTO, byla moudrá dramaturgie: šest děl tří skladatelů, Johannese Brahmse (1833–1897), Hanse Krásky (1899–1944) a Ericha Wolfganga Korngolda (1897–1957), ukazující hudební i životopisné vztahy:

Krása a Korngold byli např. současníci, Krása se narodil v Praze, Korngold v Brně, oba komponovali už ve věku 11 let, oba byli žáky Zemlinského, avšak jejich život a smrt proběhly zásadně jinak: Korngold, rovněž židovského původu, unikl pronásledování, nevrátil se roku 1934 z cesty do USA, což mu umožnilo úspěšný život a ušetřilo smrt, jakou o 10 let později zemřel v Osvětimi Krása.

Zde v Terezíně zazněla Korngoldova *Píseň na rozloučnou*, citlivě přednesená altistkou Susanne Gritschneider, a poté jeho jediná skladba pro sbor, *Pésachový žalm*, napsaná podle hebrejských modliteb Hagady a poprvé uvedená v Los Angeles v roce 1941, kdy začínaly deportace – i z jeho rodného Brna – zajisté Korngoldovo předvídací *Memento* z daleké Kalifornie...

Středem terezínského koncertu z 8. května 2015 byla vysoce dramatická kantáta Hanse Krásky *Země je Páně*, kterou zde v terezínském kostele uvedl s velkým úspěchem Nadační fond Hanse Krásky (v rámci festivalu *Střed Evropy*) pod vedením nedávno zesnulého dirigenta Israele Yinona již jednou, v roce 2001. Krása složil kantátu v letech 1931/32 v Praze, pro počínající nesvobodu mohla být tenkrát provedena pouze jedenkrát. Za její znovuoobjevení o 70 let později se jí dostalo ovací publika zde v Terezíně i v tisku. V listopadu 2010 zaznělo toto drásavé dílo pod vedením Kerstin Behnke v Berlínské filharmonii, v dubnu 2014 ho pak uvedl Uwe Münch se svým sborem v St. Gallen a toto provedení, nyní s Moravskou filharmonií Olomouc, sólisty Julíí Küsswetter (soprán), Susannou Gritschneider (alt), Jaroslavem Březinou (tenor) a váženým basistou Luďkem Velem, bylo k 8. květnu 2015, k 70. výročí osvobození, pozváno do Terezína.

„Zdá se,“ jak se vyjádřil dirigent Uwe Münch, „jako by už z dálky cítil (Krása) nepředstavitelné utrpení a toto tušení zformoval do díla velké osobní síly výrazu,“ dílo, jež kulminuje ve sborovém unisonu „Slova Tvého děsí se srdce ►

mé!“, a pokračuje znovu jako by zmírajícím tématem slov „Vzhledniž na mne a smiluj se nade mnou.“

Pokud kdy předtucha strachu smrti ohroženého našla hudební výraz – pak zde – napsáno v roce 1931, jaký to předvídavý duch! V celém západním světě je známá jeho dětská opera *Brundibár*, kterou složil o sedm let později. Je však zapotřebí myslet na obě díla současně, abychom opravdu pochopili *Brundibára*, toto poslední útočiště mizejícího dětství tolika dětí v Terezíně.

Této dramatické kantátě předcházela *Píseň osudu* pro sbor a orchestr Johannese Brahmsa podle básně Friedricha

Hölderlina. I toto je dílo burčující ducha a city, avšak končící interpretací jeho *Rekviem* plnou naděje.

První tóny tohoto hlubokomyslného koncertu však zazněly z nedávno restaurovaných varhan Chorálovou předebranou a Fugou as-moll WoO8 rovněž od Brahmsa, kterou jímavě zahrála Claire Pasquier, zcela v duchu symbolické síly, již předseda Spolkového sněmu Prof. Lammert přisoudil těmto restaurovaným varhanám: Necht symbolizují, jak řekl při jejich slavnostním uvedení dne 14. září minulého roku, obnovení hodnot, jež měly být nacistickým systémem teroru zničeny. Zdá se, že se to tímto slavnostním aktem, nazvaným MEMENTO, podařilo.

Lovci nacistů návštěvou na výstavě Osvětimské album v Praze

Michaela Vidláková, s pomocí materiálů a textů z internetu a z výstavy

Ten, kdo sleduje dokumentární filmy v TV s tématem šoa, se možná setkal se jménem manželů Beate a Serge Klarsfeldových. Podobně jako Simon Wiesenthal se od r. 1963 vytrvale snaží docílit potrestání nacistických zločinců, shromažďují dokumenty, vlastní rozsáhlý archiv a i dnes nadále neúnavně pracují na sbírání, zpracování a přípravě podkladů pro jejich usvědčení. Jen pro připomenutí – podíleli se např. na úsilí potrestat nacistického zločince Klause Barbie.

Serge Klarsfeld (*17. září 1935) se narodil v Bukurešti, ale rodina se před válkou vystěhovala do Francie. Při protizidovské razii v Nice byl otec zatčen, avšak ženu s dětmi se mu na poslední chvíli podařilo ukrýt za falešnou stěnou. Otec zahynul v Osvětimi, ale zbytek rodiny s pomocí francouzské ilegální organizace holocaust přežil.

Beate roz. Künzel (*13. února 1939, Berlín) naproti tomu pocházela z německé křesťanské rodiny, její otec sloužil dokonce ve Wehrmachtu. Do Francie přišla jako dívka pracovat jako *au pair*, tam teprve se dozvěděla o holocaustu a celý svůj další život zasvětila protinacistickým aktivitám a dokumentací holocaustu. Válku a holocaust považuje za nejtemnější skvrnu na německé historii. Stala se novinářkou a musela být mnohým trnem v oku: např. začala vést kampaň proti německému kancléři Kiesingerovi kvůli jeho nacistické minulosti. Mezinárodní pozornost získala, když Kiesingerovi v roce 1968 dala facuku. Několikrát se pro své radikální protinacistické či prosionistické aktivity

ocitla ve vězení nebo byla policií zadržena, a to jak na Východě, tak na Západě. Dokonce byla postavena levicovou stranou jako protikandidátka Gaucka ve volbách na funkci německého prezidenta. Spolu s manželem vyhledávali a stíhali nacistické zločince, zejména ty, kteří byli činní ve Francii, ale vedli i tažení proti rakouskému politikovi Kurtu Waldheimovi pro jeho činnost ve Wehrmachtu. Byli také nařčeni ze spolupráce s východoněmeckou Stasi – jenže jim šlo o to získat dokumenty z jejich archivu, ne o činnost špionážní. Nevyhnuly se jim ani bombové útoky, naštěstí unikli bez zranění.

Nemohla jsem si tedy nechat ujít příležitost vidět a slyšet je „naživo“, což se mi podařilo na výstavě Osvětimské album, která probíhá v Praze do 20. 9. 2015 v Galerii města Prahy, Revoluční 5. Samozřejmě, fotografie z alba si může každý najít na internetu na stránkách Yad vashem, ale výstava má velice dobrý doprovod textový, doplněný i autentickými vzpomínkami několika z těch, kteří přežili. Se zájmem jsem se zúčastnila komentované prohlídky, kterou vedl kurátor výstavy, pracovník Židovského muzea Martin Jelínek. Ten byl také moderátorem velice zajímavé diskuse s Klarsfeldovými, na níž se podílel ještě Martin Šmok z Shoa Foundation a český rodák prof. Michael Kraus z USA.

Serge Klarsfeld má také významný podíl na tom, že se originál Osvětimského alba dostal do Yad vashem. Ale tady snad bude lépe začít se složitou historií tohoto alba od začátku.

Snad každý, kdo viděl nějaký dokumentární film týkající se holocaustu, uviděl nějaký snímek z tohoto alba. Je to, kromě asi tří ilegálně vyfotografovaných záběrů, jediný dokument, zachycující aspoň část osvětimské reality. SS-důstojníci a oficiální fotografové B. Walter a nejspíše E. Hoffmann dokumentovali příjezd několika transportů příjíždějících z Podkarpatské Rusi, tehdy součásti Maďarska – proto jsou obvykle označovány jako transporty maďarských Židů – ve skutečnosti ale přijížděly z ghet v Berehovu, Mukačevu a Užhorodu, původně tedy vlastně občanů ČSR. V albu bylo asi 170–190 fotografií, které zachycují příjezd, seřazení, selekci, cestu těch, kdo byli posíláni do plynových komor, žen s dětmi, starých lidí, jejich čekání v řídkém lesíku, než budou povražděni. V jejich tvářích je sice vidět únava z cesty, plné útrap, nejistota z toho, co je čeká, ale vlastně žádná panika nebo skutečná hrůza. Asi opravdu netušili... Na dalších snímcích je pak vidět ty, kteří byli vybráni na práci, ostříhání a převlečení do vězeňských šatů, a ještě na dalších hromady a hromady věcí z jejich zavazadel. To, co se dělo dál, ovšem už na snímcích není. Ani vraždění ani kruté podmínky v táboře, vysilující práce, tresty, o tom už album mlčí. A tak bez slovního doprovodu a vysvětlení realitu Osvětimi vykresluje opravdu velmi neúplně.

Jak se ale toto album vůbec dostalo na veřejnost? Jedna z vězeňkyň, tehdy 19letá Lily Jacob z městečka Bilky u Berehova, byla mezi těmi nemnohými, kteří byli po

příjezdu do Auschwitz-Birkenau nasazeni do práce, a dožila se osvobození v jednom z pobočných táborů Buchenwaldu, neblaze proslulém Mittelbau-Dora. Byla však tak zesláblá, že se venku zhroutila, a proto ji spoluvězni odnesli do baráku, odkud uprchli esesáci. Když se dokázala postavit na nohy a hledala něco k jídlu a k oblečení, našla album – kdoví, jak se tam ocitlo – a překvapeně v něm spatřila fotografie transportu z Berehova, svých známých, příbuzných a dokonce i sebe samu po příjezdu do Auschwitzu. Album si proto ponechala a putovala s ním autobusem se spoluvězni na Moravu a později až domů, kde však nikoho z rodiny nenalezla. Potkala se tam však s kamarádem z dětství, Maxem Zelmannovičem, a rozhodli se, že spolu už zůstanou. Když však Podkarpatská Rus připadla Sovětskému svazu, podařilo se jim přejít do Československa a usídlili se v obci Libouchec na Děčínsku. V Tepličích, Děčíně a okolí se usídlilo tehdy více podkarpatských Židů, byl mezi nimi i rabín Bernard Farkaš. Lily a Maxovi se tam narodila dcera Ester. Nicméně nechtěli zůstat ani v Československu a sháněli peníze na vystěhování do USA. Tehdy jim pomohl Farkaš dobrou radou: že totiž pražské Židovské muzeum bude mít určitě velký zájem o zachráněné unikátní album. A skutečně, ředitelka Dr. Hana Volavková zaplatila slušné peníze za povolení pořídít kopie snímků. V archivu ŽM pak po léta leželo 207 skleněných desek s kopiemi snímků z alba.

Zelmannovičovi se vystěhovali do USA, kde se usadili v Miami a album vzali samozřejmě s sebou. Delší dobu se pak na veřejnosti neobjevovalo, i když v pražském archivu kopie našli Ota Kraus a Erich Kulka, autoři Továrny na smrt, a některé snímky z něj použili. Důležitou svědeckou roli album sehrálo při frankfurtských

Martin Jelínek, kurátor výstavy, na snímku Radka Hejreta

procesech s válečnými zločinci, avšak velkou práci dalo žalobci přimět Lily, aby při procesech svědčila. Teprve tehdy se existence alba a záběry z něj pozvolna dostávají na veřejnost. V r. 1979 přijíždí při dokumentování židovských památek v Československu a Polsku mladý Klarsfeldův pomocník Lulin také do Prahy a při své činnosti narazil i na snímky uložené v archivu, které vzbudily zájem Klarsfeldových. Sergovi se podařilo složitými cestami získat adresu a nové jméno Lily. Dlouho s ní nechtěla jednat, nicméně, když jí uvedl její osvětivské číslo, zapůsobilo to jako heslo, které vzbudilo její důvěru – a kontakt byl navázán. Podařilo se mu ji konečně i přemluvit, aby originál alba věnovala Památníku holocaustu Yad vashem v Jeruzalémě. Jenže, album v té době již nebylo kompletní, některé snímky zřejmě rozdala, a tak jen díky archivu Židovského muzea v Praze se podařilo chybějící záběry doplnit. Klarsfeldovi

vzápětí vydali o Osvětivském albu knihu, vyšly i další publikace a dnes téměř každý dokumentární film o holocaustu některý ze záběrů používá.

Přesto je kolem alba mnoho neznámých momentů, které, přes jeho nespornou autenticitu, zůstávají – a bohužel asi již zůstanou – nevysvětlené. Jednu z těchto otázek jsem položila při diskusi s Klarsfeldovými i já: Jestli totiž aspoň on sám má nějakou hypotézu, nějaké vysvětlení pro účel jeho vzniku. Třeba terezínský film měl sloužit propagandě, měl ukázat, že se Židy se v 3. říši zachází slušně. Něco takového ovšem Osvětivské album nijak neukazuje. Ale zase kompletní dokumentaci „likvidace nežádoucí rasy“ také neposkytuje. V podstatě bez příslušného slovního doprovodu – ve srovnání s celou pravdou – působí relativně „neškodně“, dá-li se to tak říci.

Možná, že se měl zdokumentovat jen průběh vysídlování Židů, soudí Serge Klarsfeld, ale ani on sám to nepovažuje za jednoznačnou odpověď.

Hledáme pamětníky

Židovské muzeum v Praze v souvislosti s přípravou nové expozice ve Španělské synagoze hledá pamětníky, kteří by nám poskytli svědectví o Španělské synagoze či zdravotnickém zařízení v tehdejší Kelleyově ulici. Budeme vděční, pokud se na nás obrátí každý, kdo (případně jehož rodina) před druhou světovou válkou například navštěvoval synagogu v Dušní, v období protektorátu pracoval

nebo se pohyboval ve skladu, který zde vznikl, či pracoval nebo byl hospitalizován v přilehlé židovské nemocnici. Uvítáme i jakékoliv dokumenty a fotografie vztahující se ke jmenovaným tématům. Prosím, kontaktujte kurátorku sbírky Rozhovory s pamětníky Pavlu Hermínu Neuner – pavla.neuner@jewishmuseum.cz, tel: 222 749 227.

Pavla Hermína Neuner

Terezínská odysea

text: František Tichý, foto: Matouš Bičák, Daniel Pražák, Ellen Pražáková

Během březnového víkendu se do Terezína sjelo více než 60 kluků a holek z 15 týmů z celé republiky. Jak celé víkendové setkání soutěže „Převzmete terezínskou štafetu“ probíhalo, si můžete přečíst v reportáži...

Pátek 20. března 2015

Navzdory krušné předpovědi to byl krásný první jarní den. Se skupinkou patnácti dětí, z nichž většina je oblečena ve stylu čtyřicátých let, jsme zastavili kousek před *Masaryčkou*. „Kdo jste spojky, vezměte si tady desky se jménem vaší skupiny... a nandejte si ty pásky na rukáv... Františku, máš tu vysílačku?“ rozdává Matouš, který se ujal velení akce, poslední instrukce. Za chvíli už odkládáme *bágly* poblíž nárazníku první koleje a hned je jasné, že první týmy soutěžících už jsou tady. Pavel bere velkou ceduli a vyráží do středu haly, aby další trefili bez problémů.

Po půl hodině jsou tu již všichni. Více než patnáct týmů – finalistů druhého kola soutěže „Převzmete terezínskou štafetu“ – děti od jedenácti do patnácti let – samotných i s doprovodem učitelů – nejspíše čeká, co pro ně ta Přírodní škola připravila. „Nástup!“ překřikují nádražní hlásání a vzápětí naše „spojky“ – studenti, z nichž několik jsou teprve primáni, svoje přidělené týmy řadí do útvaru. „Moc vás všechny vítáme a jsme rádi, že jste dorazili. Někteří hodně zdaleka, ale to určitě ještě bude čas si říct. Vyrážíme po stopách dětí, které byly za války vězněny v Terezíně. Některé transporty dokonce vyjízděly i z tohoto nádraží. Tehdy oni, označení hvězdou, jeli do neznáma. Rádi bychom, abyste si také uvědomili, jaké to bylo. Proto si teď, než nastoupíte do vlaku, vyfasujte cedulku s vaším transportním číslem a pověste si ho na krk. Od této chvíle si ho i zapamatujte a budete se tímto číslem hlásit...“ Účastníci se řadí do fronty

na číslo. A ani ne za pět minut už vydáváme povel k nástupu do vlaku.

České dráhy nám jako partner akce vyčlenily zvláštní vagón, dokonce nás přesto, že je nás celkem skoro sto, mile vítá průvodčí. Spojky s týmy obsazují jednotlivá kupé a Samuel se staví do dveří, aby vysvětloval „běžným“ cestujícím, že tenhle vagón je opravdu náš. Konečně vyjždíme. A zatímco týmy řeší úkoly pracovního listu (obsahující nejen texty a křížovky z terezínských časopisů, ale i protektorátního Mladého hlasatele), organizujeme krátký brífink se všemi učiteli i rodiči, které děti z různých míst republiky doprovázejí.

Zdá se, že všichni jsou fajn a jsou pozitivně otevření. A sluníčko klesající poblíž Řípu na obzoru nám dodává tomu všemu až idylický nádech. Tak uvidíme, jak dál.

Bohušovice nad Ohří. Na rohu nádražní budovy již čekají Adam a Tomáš oblečení ve stylu prvorepublikových četníků a ráznými povely odvádějí překvapené účastníky na volné prostranství u kolejí. Vybírají jídlo (jsou to dobroty, které měli účastníci přinést na společný stůl) a trochu drsnými pokyny posílají celý transport pod vedením člena židovské samosprávy (což jsem já) pěšky do Terezína. Dlouhý dav dětí, často v dobovém oblečení s transportními čísly na krku, se vydává podél Ohře na sever. Vpředu pobíhají naši primáni a v postupujícím šeru ukazují cestu petrolejkami. Kousek od terezínské pevnosti se zastavujeme, prosím o ticho.

Rudé nebe už hasne, pod námi je hluboký příkop a před námi hradby a výhrůžně se tvářící brána do Terezína. Dan recituje báseň Hanuše Hachenburga, který zde tvořil a zabíli ho v Birkenau. A pak se v úplném tichu vydáváme přes most nad příkopem k černobílé bráně. Zastavujeme se v barokním klenuťí, které jako by oddělovalo nejen svět venku a uvnitř, ale i dnes a tehdy. Matouš s petrolejkou nám jde naproti, dává si podat hlášení a vítá všechny v Terezíně. Najednou jsme jinde a jindy. Zvláštní okamžik, kdy tmou téměř v tichu křižují

kolmé ulice Terezína kluci a holky, kteří o těchto místech hodně četli a zajímali se. A najednou jsou tady a téměř hmatatelně cítí přes propast sedmdesátiletý kamarád, kteří se tehdy už domů nevrátili.

Ubytování v nové škole je už mnohem civilizovanější. Po setkání v jídelně, kdy oznamujeme několik organizačních záležitostí, představují jednotlivé týmy, co pro ostatní napekli. Zadání bylo, aby šlo o pochutiny podle starých receptů a abychom se i tímto způsobem vrátili do čtyřicátých let. V tom vedou kamarádi z Buchlovic, kteří přivezli bramborovou vánočku podle knížky „Vaříme z přírdělů“. Byla zajímavá a opravdu válečná. A pak už následuje společný večer – rozdáváme zpěvníky (mj. učíme se zpívat již legendární Terezínskou hymnu) a seznamujeme se. Kytara a společný zpěv rozpouští poslední zbytky ostychu. Každá skupina vypráví, dokud přijela (jsou tu skupiny z Plzně, Sokolova, Prahy, Humpolce, Jesenice u Rakovníka, ale i z Dobré u Frýdku-Místku nebo Brušperka a další), představí se „živým obrazem“ a také nějakým zajímavým předmětem z minula. Z těch nejzajímavějších všechny osloví příběh Kryštofa, který díky soutěži objevil na půdě menora a pátráním zjistil, že má židovské předky, nebo Josefa, jehož dědeček bojoval ve Wehrmachtu, a který nám ukazuje jeho důstojnickou dýku. Je úžasné, že jsou tu děti skoro z celé republiky. A kromě trochu odlišné intonace jsou všechny stejné, kamarádké, zapálené. Bohužel ale i dost živé, takže je uložit a donutit, aby v klidu spaly, když přišel čas, je skoro nadlidský úkol i pro jejich učitele. Je hluboká noc a my se s našimi dětmi a všemi pedagogy ještě radíme na další den. Bude toho hodně, tak je třeba jasně rozdělit, kdo bude na stanovištích, kdo bude soutěžit s týmy a kdo bude chystat další program nebo třeba fotit. Oči se již ale většinou klíží únavou...

Sobota 20. března 2015

„Nástup! Nástup!“ zaznívá signál píšťalky a spojky popohánějí děti, aby se shromáždily v hale u vchodu. Tady vyvoláváme jednotlivá jména a děti, potom, co se nahlásí svým

transportním číslem, se shromažďují do smíšených skupinek, ve kterých budou soutěžit celý dnešní den. Spolu se tak ocitnou kluci a holky z různých škol i různého věku. Chvilí se někteří sice tváří trochu nešťastně, ale to se rychle srovná. Teprve pak se po skupinách odebírají do jídelny a pouští se do snídaně, kterou nám připravily usměvavé kuchařky v terezínské škole.

„Copak tady děláte... tudy se nesmí! To asi budete muset jít se mnou.“ „My jsme jen přecházeli kolem, pane strážmistře...“ „Ale, ale... Možná by se s tím dalo něco udělat...“ Na rohu poblíž bývalé četnické stanice v terezínském ghettu právě Adam, coby strážník zastavil jednu ze skupinek, která se snažila na dveřích protější budovy přečíst úkoly dalšího stanoviště hry „Toulky Terezínem“. K jejich smůle leží v červené zóně, kam vězni dříve nesměli, a proto je dnes zakázaná i pro naše hráče. Mezitím se další skupina snaží upoutat pozornost druhého strážce a nechat jednoho jejich člena proběhnout za jeho zády. Anebo uplatit – k dispozici mají kopie dobových bankovek a také několik Hašlerek, které byly oblíbené již před válkou. Podobně se v celém městě pohybuje patnáct týmů podle pravidel pohybu, která platila i v době ghetta. Na jednadvaceti místech visí texty o tom, co zde bývalo, článek z terezínských dětských časopisů a tři otázky. Polohu míst mají účastníci zakreslenou na mapě, kde jsou červeně i zóny, kam je vstup zakázaný. A v celém prostoru je několik hlídek, které je potřeba obejít, uplatit nebo prostě ukecat, aby bylo možné všechny úkoly splnit. Někdo bere hru opravdu vážně, jsou vidět a slyšet zapálení i usměvaví hráči. Otrávený obličej se objeví jen občas (a někdy jsou to naše děti). A je vidět, jak se děti přirozeně seznamují, oslovují jménem, spolupracují. Tři hodiny utečou jako voda a už zase všichni stojíme uprostřed náměstí obklopeni scenérií města stínů. Ale dnes, v slunečném dni, se vše jeví zcela zvláštně, skoro mytický; to ticho na pozadí rozesmátých kluků a holek v sobě nese něco věčného, neobvyklou plnost, dovršení, trvání bez počátku a konce... Jakým zázrakem tady smíme být a tohle všechno prožívat?

Po obědě opět vyrazíme ke zbytku železniční vlečky, po které směřovaly transporty z Terezína na východ. Jsme s organizátory trochu nervózní, protože se máme setkat se dvěma pamětníky, kteří v terezínském domově Nešarim za války žili. Jeden z nich přiletěl kvůli naší akci ze Švýcarska, druhý z Francie. Když se v čele dlouhého zástupu dětí blížím a vidím rozesmátého Matouše, spadne mi kámen ze srdce a nervozitu střídá radost. Srdečně se s oběma pětadesátiletými „hochy“ zdravím. Je vidět, že jsou tu rádi. „Začneme tady, před Hamburkem...“ instruuje Matouš, zapíná kameru a všichni se shromažďují poblíž brány do kasáren, kudy byli kdysi vězni vyváděni.

Začíná napínavé, smutné, ale i úsměvné vyprávění o příchodu do ghetta, období, kdy do června 1942 byli všichni zavřeni v kasárnách a nesměli vycházet, o prvních setkáních a životě na domově 7, o skvělém vychovateli Frantovi Maierovi, který již před válkou chtěl být pedagogem, který na to jde jinak a v Terezíně, být nebyl o moc starší než jeho svěřenci, vychoval ze skupiny násilně shromážděných kluků z nejrůznějších míst i vrstev skvělou partu kamarádů, z nichž ti, kteří přežili, drží pohromadě dodnes. O tom, jak večer četli „Cestu na severozápad“, nacvičovali divadlo a hlavně hráli fotbal. Postupně procházíme více míst a dovídáme se, jak kluci pomáhali v pekárně a pašovali v holínkách horké karbanátky, jak Erik, který pro svoji šikovnost a zájem o elektřinu dostal přezdívku Špulka, pomáhal ve čtrnácti jako elektrikář, dokázal zažehnat terezínský „black out“ a také jak na konci války vyvěsil na věž kostela zelenou vlajku, aby se ustupující nacistické jednotky zalekly smyšlené epidemie cholery a městu se vyhnuli. Po hodině procházení různými místy bývalého ghetta kotvíme v kinosále muzea ghetta – budově, kde kluci za války žili a tvořili.

Pokračuje vyprávění a dotazy, ale pak přebírají štafetu kluci a holky a představují díla, která vytvořili v rámci soutěže. Ukázky časopisů a vyprávění střídají krátká videa, pak jdou dopředu odvážlivci Viktor a Ela a s podporou táty coby kytaristy zpívají vlastnoručně zhudebněnou básničku z časopisu Rim-rim-rim Pohádka. Když na závěr pamětníci jménem všech zahynulých i přeživších kamarádů všem děkují, třese

se hlas nejen jim, ale v krku pálí i nás všechny.

„K čemu je lidstvu krásná věda? K čemu je krása krásných žen?“ zazníávají slova mladičkého Hanuše do ticha a ozvěny pevnostních chodeb přes propast sedmdesáti let. Ve tmě kasemat prosvětlené jen plamínky svíček je ticho, občas zazní šumění dešťové hole, vzdálené tóny. Kluci a holky v tichu procházejí podzemím a čtou si verše, které jejich vrstevníci v Terezíně za války napsali. Když pak vyjdou pod temnou oblohu a posedají si poblíž světla několika petrolejek, snaží se vlastními slovy zachytit pocity, myšlenky a vzkazy, které se jim v té atmosféře v srdci zrodily.

Pocity

Jak zvláštní myšlenky hlavou se mi honí...

Chce se mi brečet, chce se mi smát, emoce nemůžu teď ovládat.

Cítím, že jste tu s námi, naši dávní kamarádi.

Cítím, jak se usmíváte i přes to hrozné zlo.

Ne, nedají se všechny pocity popsat, k tomu slova nestačí.

Děkuji za tuto chvíli, tajemný to světe.

Neděle 22. března 2015

Neděle byla od rána ve znamení prohlídky expozic Památníku Terezín, ale i „revival“ hře, kterou hráli kluci z domova 9 v Terezíně – všichni účastníci se rozdělili na dvě skupiny a jedna se snažila nepozorovaně proniknout skrze spleť terezínských ulic a dvorků k budově Magdeburských kasáren. Tehdy se někteří kluci převlékli za děvčata a tak ostřížimu zraku svých kamarádů unikli. Dnes se to některým podařilo díky převozu naším zásobovacím autem (pardon, Jirko, vím, že vy jste se dostali po vrcholu hradeb, ale tam by se asi za války taky nedalo). Inu, časy se mění.

A pak již zase ve škole společný zpěv, vyprávění o tom, co bude dál a že by bylo fajn zase se setkat a v projektu pokračovat. A konečně i slavnostní vyhlášení výsledků 2. kola soutěže, gratulace a děkování. Na závěr čtu dopis kamarádů ze syrské školy, kde dnes zuří občanská válka a které se snažíme na dálku pomáhat. Schválně vynechávám reálie a nechávám hádat, kdo nám dopis poslal. Děti hádají pamětníky, starý dokument... Podobnost s hypotetickým dopisem, který by nám poslali kluci z ghetta, kdyby se dozvěděli o našem zájmu o jejich život je až zarážející. Poté, co původ a jen několikadenní stáří zprávy prozradím, nastane dlouhé ticho.

A zase zpěv. Jsme spolu a je nám dobře. Když o něco dřív odjíždí skupina, která domů cestuje přes celou republiku, loučíme se skoro dojatě jako staří známí. Inu, funguje to jako tenkrát.

„Šalom chaverim, šalom chaverim...“ zazníává sbor hruběch hlasů do ostrého studeného větru. Stísnění mezi cihlové valy, v průhledu na obzoru se tyčí ostré vrcholy Českého

středohoří. V poryvech se marně snažíme na památku zmařených životů zapálit svíčky a položit je mezi pražce vlečky. „Po těchhle kolejích vezly dobytčí vagonů většinu kamarádů z Nešarimu na smrt. My stejným směrem za chvíli také vyrazíme, ale na rozdíl od nich pojedeme domů, do tepla a k rodině...“ vysvětluji a pak stojíme ve chvíli ticha. Kdo chce, modlí se, kdo chce, vzpomíná, a všichni si přejí, aby temnoty nepřevládly nad světlem. A hlavně, abychom všichni měli vždy dost soucitu a odvahy čelit zlu, ať se objeví pod jakoukoli tvář.

A pak už jen cesta do Bohušovic, společné foto a pak vlakem pořád na jih až do Prahy. A na Masarykově nádraží poslední společný nástup a přísliby, že se snad nevidíme naposled. Když se všichni účastníci rozcházejí a my tu stojíme jen s našimi dětmi, jsme unavení jako už dlouho ne, ale jsme šťastní. Zdá se tu být najednou prázdná a skoro smutná. Ale na mnoho směrů a do mnoha míst se rozjíždějí naši noví kamarádi, aby rozvezli kousek všech těch poselství dál a dál...

Je 22. března 2015.

Oficiální
doprovodce

Základní škola
TEREZÍN

PAMÁTNÍK TEREZÍN
MALÁ TEREZIE
MUZEUM GINETTA
národní kulturní památka

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala celému sdružení Terezínská iniciativa za čas a rady, které mi byly věnovány během psaní mé diplomové práce. Jmenovitě děkuji předsedkyni PhDr. Dagmar Lieblové, místopředsedovi Ing. Jaroslavu Krausovi, Helze Hoškové-Weissové, PhDr. Michalu Stránskému, RNDr. Michaele Vidlákové, Evě Štichové a v neposlední řadě tajemnici Martě Jodasové. Poděkování patří také Institutu Terezínské iniciativy, a to zejména ředitelce Mgr. Tereze Štěpkové, za pomoc při organizování rozhovorů a zpřístupnění archivu Terezínské iniciativy. Dále děkuji Památníku Terezín, konkrétně Vzdělávacímu oddělení, a rovněž svému vedoucímu diplomové práce, kterého mnozí z vás znají, Mgr. Josefu Märcovi.

Domnívám se, že se mi podařilo zachytit určitou přeměnu vývoje samotné organizace a jejích projektů. Spolupráce s TI byla pro mě nesmírně inspirativní a velice si vážím toho, že jsem se mohla setkat s mnoha pamětníky holocaustu. Problematice holocaustu se budu věnovat i nadále, například se svými žáky, které v současné době učím na základní škole. Přeji mnoho dalších úspěšných let.

Bc. Irena Svatošová, studentka FF UJEP

Na letošním květnovém srazu Děti Maislovky, v rámci programu – mimochodem velmi zajímavém – proměnil Michal Arend přednášku, která se z pohledu sociologa zabývala aspekty blízké se situace, kdy bohužel zde již nebude žádný přímý svědek a pamětník holocaustu. Popisuje očekávatelný vývoj a ptá se: Co bude dál? Podle jeho názoru alespoň druhá generace, potomci těchto lidí, by se měla snažit zabránit zapominání toho, co se tehdy skutečně událo. Protože jejich byt' zprostředkované svědectví je přece jen nositelem určité autentičnosti, kterou těžko může nahradit někdo jiný, nezúčastněný, byt' angažovaný a motivovaný tou nejlepší snahou.

Přednáška Michala Arenda vzbudila veliký zájem a pozornost posluchačů a jistě by bylo prospěšné, kdyby se prostřednictvím čtenářů časopisu Tereziánská iniciativa dostala do rukou (a duší) i jejich potomků.

Úvahy o budoucnosti připomínání památky holocaustu v České republice

Michal Arend

Autor tohoto příspěvku Michal Arend je sociolog, od roku 1968 žije ve Švýcarsku a je iniciátorem „Židovského památníku Černovice u Tábora“ i předsedou stejnojmenného občanského spolku. Byl by potěšen vašimi případnými reakcemi, které můžete zaslat buď redakci, nebo na e-mailovou adresu: ma@research-solutions.ch.

Nejsem si tím jist, ale předpokládám, že většina těch, kdo si přečtou tento článek, jsou staří lidé, kteří ty hrůzy, o kterých já jen slyšel, četl a viděl filmy, které mě potom pronásledovaly ve snech, zažili na vlastní kůži. Mnohem jistější je, že jednoho – ne až tak vzdáleného – dne tu žádní lidé, kteří to přežili jako přímé oběti, prostě nebudou. Jejich nepřítomnost změní zásadně situaci a podmínky pro budoucí připomínání památky holocaustu v České republice.

Já sám jsem se narodil v roce 1949 rodičům, kteří se jako jediní z velkých rodin vrátili z Osvětimi. 30. května 2015 jsem měl v Praze v rámci setkání Děti Maislovky¹ přednášku o tom, jak a proč je nutné, aby alespoň někteří příslušníci naší „druhé generace“ nahradili v budoucnosti své rodiče a jiné přímé svědky při tematické výuce na školách. Rád bych Vás zde seznámil s nejdůležitějšími body a závěry své přednášky.

Co se stane s připomínáním památky holocaustu, až nebudou naživu přímí svědci?

Dle mého názoru lze očekávat pět následujících změn, z nichž první tři bych hodnotil jasně negativně jako nežádoucí – i když nevyhnutelné a jen málo ovlivnitelné. Poslední dvě mnou očekávané a níže zmíněné změny se vymykají jednoznačnému hodnocení a přinesou s sebou jak pozitivní šance, tak nové problémy a dosud nezodpověděné otázky.

1) Rostoucí nezájem a zapominání, i když bylo mnohokrát řečeno, že bychom nikdy zapomenout neměli. Tím spíše, že Česká republika v mezinárodním srovnání určitě nepatří k zemím, v nichž se lidé v dostatečné míře zabývali tím, co se Židům a jiným nacisty pronásledovaným menšinám před, během a po holocaustu stalo, a jak by se oni sami

mohli a měli z dnes už historických událostí poučit. S tím souvisí i druhá změna a tou je

2) přenášení odpovědnosti za připomínání památky holocaustu na profesionální organizace a instituce. Tento nežádoucí vývoj je podporován názory a postoji mnoha mladších a mladých Čechů, kteří si myslí, že se jich tato minulost v jejich osobním životě už netýká a že připomínání památky holocaustu má být – pokud to vůbec považují za nutné – úkolem státních nebo jiných organizací.

3) Hlavním zdrojem informací o tom, co se dříve dělo, budou různá média: Bohužel se blíží – nebo už zde je?! – doba, kdy většina Čechů bude znát Židy a mít vědomosti a znalosti o holocaustu hlavně a z části už jen výlučně z novin, knížek, internetu, kina a jiných médií. Mediálně zprostředkované znalosti a vědomosti mohou jen zčásti nahradit dřívější osobní kontakty a mnohem častější sousedské vztahy. Názory a postoje, které mají svůj základ jen v takto zprostředkovaných informacích, jsou nestabilní a znamená to tedy, že současné spíše pozitivní mínění Čechů o Židech a Izraeli se může v budoucnosti vinou chybějících osobních kontaktů a jen zřídka existujících sousedských vztahů poměrně lehce změnit.

4) Relativizace jedinečnosti a výjimečnosti holocaustu: Nevím, jak to bylo u vás a jsou na to různé názory, ale já si dlouhou dobu myslel, že holocaust byl něco absolutně výjimečného a v dějinách lidstva ojedinělého. Pak jsem se dozvěděl, že pokud se to měří jen počtem lidských obětí, byli Stalin a Mao větší zločinci než Hitler. Bohužel se i dnes dějí na mnoha místech světa ohavnosti a příšernosti, které jsou nepochopitelné, a je skoro nemožné je snášet. Vzhledem k tomu, jak už je to dlouho, je jen přirozené, že mladší a mladí občané dnes vidí holocaust jen jako jeden z mnoha příkladů neustále a věčně se opakujícího barbarství a stejně přetrvávající lidské a společenské neschopnosti poučit se z dějin a specifikum holocaustu nechápou.

5) Vyjasnění současného i budoucího významu toho, co se tenkrát stalo: Úcta před utrpěním přímých obětí nám

¹ „Děti Maislovky“ se scházejí v Praze každých pár let a patří k nim Židé, kteří se před rokem 1968 začali stýkat a hlásit se k židovství v místnostech pražské židovské obce.

dosud bránila v tom, abychom vedli obsažné diskuse o současném i budoucím významu holocaustu a o souvislostech oné doby s dalšími zlomy a krizovými údobími novějších českých dějin. V budoucnosti bez přímých svědků lze očekávat prohloubení těchto diskusí a snad i lepší odpovědi na tyto důležité otázky.

Abych to shrnul: Až tu nebudou ti, co „to“ zažili, bude všechno jinak. Připomínání památky holocaustu se v České republice – a nejen zde – v nejbližších letech radikálně změní. Budoucnost bez přímých svědků a obětí s sebou přináší novou zodpovědnost a nové úkoly pro příslušníky druhé generace. Všichni potomci přímých svědků a obětí by si měli i ve vlastním zájmu – o tom jsem skutečně přesvědčen – položit otázku, co pro ně dřívější utrpení jejich rodičů dnes znamená a jaká forma osobního příspěvku a angažovanosti je pro ně možná, vhodná a potřebná.

Sám jsem se rozhodl – jak jsem již naznačil v úvodu – v budoucnosti spolupracovat s učiteli při výuce o holocaustu a o Židech na českých školách. A to hlavně a možná i výlučně ve školách, které se nacházejí na „periferii holocaustu“. Pod tímto pojmem rozumím místa a oblasti, ve kterých dnes nežijí žádní Židé, nejsou tam žádné silně navštěvované židovské památky a kde také nejsou činné žádné profesionální nebo dobrovolné organizace. Jednodušeji řečeno bych se chtěl angažovat v prvé řadě ve venkovských prostředích, kde si dnes nejstarší obyvatelé sice ještě pamatují na poslední židovské sousedy, ale kde hrozí akutní nebezpečí zapomínání a toho, že se tam – když to neuděláme alespoň na několika takových místech my – nebude ve vzpomínání na židovské sousedy a připomínání památky holocaustu angažovat nikdo.

Vyhodnocení soutěže Hany Greenfieldové v Terezíně

Michaela Vidláková, foto Radim Nytl

Jako každoročně, tak i letos vypsala Památník Terezín literární a výtvarnou soutěž pro žáky a studenty, jejíž patronkou byla po mnoho let Hana Greenfieldová z Izraele. Hanka už není mezi námi, ale soutěž probíhá dál a na její památku nese i její jméno. Letošní téma bylo „...a na troskách ghetta budeme se smát“.

Jako zástupce TI jsem jela do Terezína, abych se vyhodnocení zúčastnila a spolu s Jiřím Polákem, synem Erika, předala oceněným zvláštní cenu Erika Poláka, kterou dotuje TI.

Sedím v autobusu a za mnou asi tak 10–11letý chlapec s maminkou, je na nich vidět, že nejsou českého původu. Chlapec nicméně celou cestu ryzí klukovskou češtinou a velice nadšeně komentuje vše, co vidí, kolem čeho projíždíme, jména osad, krajů, ukazatele, již z dálky radostně vítá České středohoří. Na zastávce u Malé pevnosti halasně oznamoval příjezd do Terezína a snažil se přimět maminku k vystoupení. Maminka byla trochu nejistá, zeptala jsem se jí proto, kam jedou. Ona že na autobusové nádraží Terezín. Tak jsem jí ujistila, že ještě o stanici dál, až do města. Chlapec zneklidněl a přesvědčoval ji, že už jsme přece v Terezíně. (To je bohužel trvalý omyl mnoha návštěvníků Terezína a dosud byla marná snaha výboru TI přes pana ředitele PT docílit, aby nějaký nápadný vícejazyčný billboard před zastávkou a případně i informace od řidičů upozornily návštěvníky, kde

Michaela Vidláková gratuluje indickému chlapci Raneshovi

co je.) Dvojici jsem však ujistila, že já tam jedu taky a ať v klidu vydrží. Na náměstí mi pak maminka ukázala pozvánku do Muzea ghetta a chlapec mi hrdě oznámil, že se zúčastnil soutěže a získal 5. cenu. Tak jsem mu potěšeně poblahopřála a nasměrovala je, kam mají jít. Maminka mi ještě sdělila, že jedou až z Příbrami, že pocházejí z Indie a její muž pracuje jako lékař v příbramské nemocnici. V Muzeu jsem si pak prohlížela výstavu oceněných výtvarných prací a ten bezprostřední milý indický klouček mi ukázal svůj obrázek a ještě mi vyprávěl o své spolužačce, která taky získala cenu. Michelangelo to nebyl, ale přesto mě jeho obrázek zaujal svým obsahem: děti za hustým drátěným plotem si hrají s míčem. Také obrázek jeho spolužačky

Hana Greenfieldová – z rodinného archivu Greenfieldových

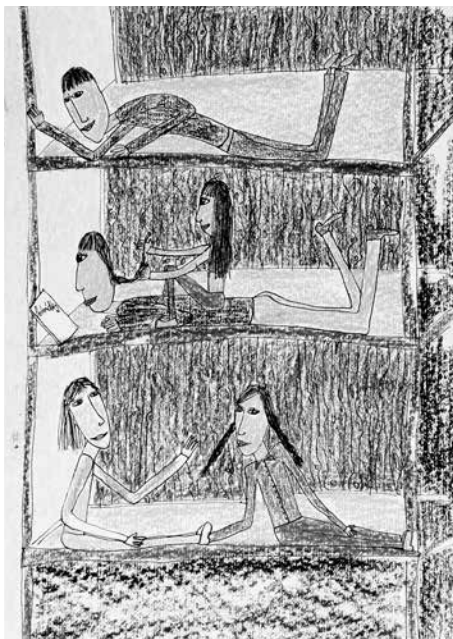
měl co říci: dívky na třípatrových kavalciích leží nebo sedí a čtou knížky. Obě děti ve věku 10 – 11 let. A obě ze všech vystavených obrázků se snad nejvíc přiblížily té terezínské realitě před víc než 70 lety. Tak jsme si s klukem ještě chvíli kamarádsky povídali a pak už byl čas jít dovnitř. Ještě předtím jsem ale chvíli pohovořila s manželem Hany Greenfieldové a jeho bratrem, jeden přicestoval z Izraele, druhý z USA. Dostala jsem také česko-anglický letáček s krátkým životním příběhem Hany Lustigové – Greenfieldové s její fotografií a dopisem od Václava Havla. Když pan Greenfield

vzpomněl na svou ženu, která minulý rok zemřela, měl slzy v očích – bylo vidět, že mu stále chybí.

Pořad moderoval Mgr. Jan Špringl, pozdravil přítomné, včetně starosty Terezína, mně pak připadl úkol promluvit pár slov za TI, po mně pak za PT přednesl krátký projev Mgr. Špringl a zazněla Švenkova „Terezínská hymna“, jejíž slova „...a na troskách ghetta budeme se smát“ se stala tématem letošního zadání soutěže.

Ceny Erika Poláka jsme předávali s Jiřím Polákem a protože Dr. Munk, ředitel PT, byl právě na důležité služební cestě, ostatní ceny předával jeho zástupce, pan Janoušek. Ovšem, mně by připadalo určitě o moc hezčí a případnější, kdyby touto funkcí pověřili pana Greenfielda, přece jen v upomínce na Hanu byla soutěž blízka i jemu a jistě by se tím cítil poctěn jak on, tak i soutěžící. Když už přicestoval z Izraele, byla to jedinečná – ale asi i ojedinělá příležitost. Bohužel tu ale chybělo trochu flexibility ze strany PT, jednou to bylo nějak naplánováno – a tím to hasne...

Při předávání výtvarných prací se objevily oceněné práce na projekčním plátně, u literárních cen seznámil Mgr. J. Špringl posluchače s jejich krátkým obsahem. A na závěr nastoupil brněnský

Kateřina Podrázská: S Knihou pohádek, 11 let, ZŠ, Jiráskovy sady 273, Příbram II.

Ranesh Biswas: Hra za plotem 10 let, ZŠ, Jiráskovy sady 273, Příbram II.

pěvecký Dětský sbor a překrásně předvedl pásmo Květovaný kůň od Norberta Frieda – tak, jak tento soubor krátkých básní na jednotlivá písmena abecedy v Terezíně zhudebnil Karel Reiner. Nutno říci, že zazpívat Reinerovu hudbu není snadné, a posluchači výkon mladých zpěváků ocenili zaslouženým a upřímným potleskem.

A pak už tedy pohoštění, popovídat pár slov s tím a oním, ještě jsem promluvila s Greenfieldovými i s mým novým malým indickým kamarádem a dalšími, fotografování, loučení a rozchod.

Soutěžní práce budeme opět uveřejňovat v časopisu Terezínská iniciativa, takže některé z nich během roku určitě můžete spatřit či přečíst.

Příběhy 20. století:

Přežila Osvětim, po válce se bála říct, že je Židovka

Adam Drda

Helena Maršíková málem zemřela ve frontě na tetování v koncentračním táboře Osvětim-Birkenau, dokázala se však vzbavit. Do Osvětimi ji přitom deportovali dvakrát - přežila i tábor Krakov-Plaszów a otrockou práci v továrně spadající pod koncentrák Dachau. Po válce se bála říct, že je Židovka. „Bylo to velmi těžké,“ říká.

Před pár lety se Helena Maršíková dívala na hraný film, v němž přijíždí transport do vyhlazovacího tábora Osvětim-Birkenau. Nelíbil se jí. Když se v květnu 1944 otevřely dveře dobytčáku, uviděla „víc esesáků, víc psů, víc se střílelo a tlouklo než v tom filmu. Kdyby se byli zeptali...“ Je ale taková zkušenost vůbec sdílitelná?

Helena Maršíková se narodila 10. května 1926 v židovské rodině ve vesnici Roztoka v okrese Iršava na Podkarpatské Rusi, tehdy součásti Československa. Jmenovala se Drumarová, říkalo se jí Chanele. Otec Mojžíš (Mozes) Drumer byl truhlář, maminka Blanka se starala o domácnost a malé hospodářství. Drumerovi měli pět dcer: nejstarší Markétu, pak Jenny, Lenku, jako čtvrtá přišla Helena a nakonec Fanyňka-Fejgele. Doma se mluvilo jidiš, česky se děti učily až ve škole od kantora Josefa Hájka, pocházejícího ze Všetat.

Helena Maršíková v roce 2012

V polovině třicátých let malá Fanyňka zemřela, těžce nemocná matka ji přežila jen o několik měsíců. Roku 1939 anektovali

Podkarpatskou Rus Maďari a o dva roky později odešla z domova do Budapešti i sestra Lenka. Helena zůstala jen s otcem a babičkou, žili v dnes těžko představitelné chudobě.

Do ghetta v Mukačevu a pak dál

Drumerovi se jakž takž protloukali do jara 1944, kdy Maďarsko obsadila německá armáda. Jedna dcera Mojžíše Drumera se v Belgii skrývala s falešnými doklady, druhou, Jenny, zatklo gestapo. Od dubna 1944 museli Židé žijící v Maďarsku nosit hvězdu. Záhy je začali svázet do ghett: „Brzy po okupaci pro nás přišli. To už jsme se dozvěděli, že četníci a Němci chodí od vesnice k vesnici, mají seznamy a berou všechny Židy,“ vzpomíná Helena. „Nebylo kam utéct, báli jsme se. Tatínek sice říkal, že bychom mohli utíkat do lesů, ale kluky, kteří to udělali, stejně pochytili. Přivezli je hrozně zřízené.“

Ještě v dubnu byli Helena, její otec a babička deportováni přes Iršavu do ghetta v Mukačevu. V polovině května je zařadili do transportu do Osvětimi-Birkenau. Z mukačevského ghetta odjelo devět vlaků sestavených z dobytých vagonů, v nich bylo celkem 28 857 lidí. Babička Heleny Drumerové v ghettu zůstala. „Nikdy jsem se nedozvěděla, co udělali s těmi starými lidmi, kteří se nemohli hýbat. Děsí mě představa, že je možná pohřbili živé,“ uvádí.

Krátce po příjezdu do Birkenau viděla Helena naposledy svého otce Mojžíše Drumera. „Do smrti na to nezapomenu. Nevím, v které skupině tatínek stál, ale zřetelně jsme se dívali jeden druhému do očí, tak jasně, jako by mi chtěl něco říct. A už jsme museli pryč, rozloučili jsme se jen tím pohledem. Ale za ten pohled jsem byla vděčná,“ vypráví Drumerová.

Osvětim – Krakov – Osvětim

Židovky z Mukačeva a okolí, které nebyly ihned poslány na smrt, dostaly vězeňské hadry, v pětistupech je pak odvedli do baráků, kde jim byla přidělena prýchna v třípatrové palandě. Helena hledala sestru Jenny, kterou zatkli v Belgii a která se do Osvětimi dostala už na konci roku 1942. Skutečně ji našla, a teprve od ní se spolu s dalšími dívkami dozvěděla o plynových komorách.

Ještě nevěřily, že je možné hubit lidi plynem jako hmyz. Držely se každé naděje a ještě chvíli doufaly, že Jenny je cynická a dělá si zlou legraci z druhých. Když pak ráno stály několik hodin na „apelplacu“ a když pak jedly vodovou polévku ze shnilé zeleniny, většinou už věděly, že Jenny nelhala, že kouř stoupající k obloze vychází z krematoria.

Helena přežila v Birkenau měsíc. Pak ji zařadili do pracovního transportu, který jel do nedalekého tábora Krakov-Plaszów. Tvrdě dřela, nosila prkna do truhlárny, později se dostala do krejčovské dílny, kde na ni alespoň nepršelo. A za několik měsíců, začátkem srpna 1944, ji znovu deportovali do Birkenau. Den po příjezdu vytetovali Heleně-Chanelé Drumerové na předloktí číslo A17276. Ve frontě na tetování bylo horko, ženy už dva dny nedostaly napít.

Na řadu šly podle abecedy. „Jako Drumerová jsem to měla dobré. Kdyby moje jméno začínalo písmenem z konce abecedy, asi bych nepřežila. Omdlela jsem, ale zachránily mne holky okolo: 'Vstaň, když už tak dlouho trpíš, byla by škoda, aby ses nechala odvézt s mrtvými!' Vstávala jsem, ale nebyla jsem úplně při vědomí. Viděla jsem roztockou řeku Boržavu. Cítila jsem její vůni, zdálo se mi, že se přese mne valí voda. Že umřu, ale nádherně, protože se můžu napít,“ vzpomíná.

Byl to Helenin nejhorší den v lágru. „Dokud celou skupinu neočíslovali, směla jsem ležet na zemi. Vzpomínám si, jak jsem tenkrát záviděla ostatním děvčatům z Roztoky, že už to mají za sebou,“ přiznává.

Bála jsem se být Židovka

Po druhé deportaci zůstala Helena v Birkenau zhruba měsíc. V září 1944 ji spolu s dalšími dívkami odvezli do Německa, do malého pracovního tábora, pobočky KL Dachau. Z Heleny se stala členka Komanda Augsburg, čítajícího asi 250 žen, pracujících v továrně Kukawerk. Pořád měla hlad, ale už ne tak velký, trápila ji zima a nevyspání. Pracovala s vrtačkou, občas jí někdo z italských nebo ruských kápů ulevil. Na jaře 1945 dopadly na továrnu v Augsburgu americké bomby, nacisté Helenu deportovali do Mühldorfu a na další místa. Pomáhala s odklizením trosk po bombardování. Na svobodu se dostala v dubnu 1945. Němci nechali stát deportační vlak kdesi uprostřed polí a utekli před Američany.

Po válce se spolu se sestrou Lenkou (přežily i další dvě sestry, Markéta a Jenny) přestěhovala do severočeských Teplic. „Bála jsem se někomu říct, že jsem Židovka a že jsem byla v koncentráku. Bylo to strašně těžké. Bála jsem se, že když to řeknu, budou na mě zlí nebo mě prostě nevezmou mezi sebe. Byla to taková těžká skvrna na člověku,“ říká.

V létě 1949 přesídlila do Prahy, kde žila do května 2015, kdy zemřela. S tím, co prožila, se Helena Drumerová, provdaná Maršíková, vyrovnávala po celý život.

Roku 2006 vydalo nakladatelství Triáda knihu jejích vzpomínek. Jmenuje se prostě - Holka z Roztoky.

Oslavili jsme 70. výročí osvobození

Přiletěli jsme do Prahy, kde nás už na letišti čekal starosta města Švihova, kam nás pozval. Ve škole jsem měla přednášku pro švihovské děti. Letos stejně jako už v minulém roce. A také dvouhodinové natáčení pro plzeňský rozhlas.

Druhý den nás odvezli do Klatov, do mého rodiště (mimořadně jsem jediná žijící rodačka přeživší holocaust), kde jsem přednášela v městské knihovně. Čekala mě tam i beseda s občany města a autogramiáda mé knížky *Paměti přeživší holocaust – Nina 71978*.

Čekal nás ještě slavnostní oběd s představiteli města, návštěva muzea skla a vrcholem bylo setkání s příslušníky Klubu 3. US armády. Přijeli pro nás americkým Jeepem a projeli s námi celé Klatovy, zastavili jsme se u staré synagogy a u židovského hřbitova. Také nás pozvali na výstavu uspořádanou k oslavě 70. výročí osvobození Klatov.

V neděli 17. května jsme se zúčastnili Tereziánské tryzny.

Nina a Vilém Pelcovi, Curych

Že by se pan Goebbels spletl?

Michaela Vidláková, podle internetu

Tenhle obrázek ukazuje Bessy Taftovou, když jí bylo 6 měsíců. A kdo je Bessy Taftová? Dítě židovských rodičů, Jakova a Pauliny Levinsonových. Pocházeli z Litvy, ale oba, jako nadaní zpěváci klasické hudby, hledali v r. 1928 uplatnění v Německu. Ovšem s nástupem nacistů otce pro židovský původ z berlínské operní společnosti vyhodili a živil pak rodinu jako podomní obchodník. V r. 1935 se jim narodila roztomilá holčička, a tak maminka s ní zašla k známému fotografovi Hansi Ballinovi, který miminko vyfotografoval.

Jenže ten, když byla vyhlášena fotosoutěž o nejkrásnější árijské dítě, přihlásil tento snímek do soutěže. A nejenže soutěž vyhrál (prý ho vybral sám ministr propagandy Josef Goebbels), ale snímek se objevil na čelní straně nacistického propagandistického rodinného časopisu Die Sonne, objevoval se na plakátech a dokonce i na pohlednicích. Vyděšená matka běžela k fotografovi, co ho to napadlo, a on, že prý ví, že jsou Židé, že to udělal nacistům naschvál, že je chtěl zesměšnit, jak jim ta rasistická teorie nefunguje. Jenže rodiče měli strach, báli se s holčičkou vyjít na ulici, aby dítě někde nepoznali. Nakonec uprchli z Německa, nejprve zpět do Litvy, později do Francie, ale po obsazení Paříže i tam je dostihlo nebezpečí, a tak s pomocí francouzské ilegální organizace se dostali na Kubu a po válce zakotvili v USA.

Nacisté nikdy neodhalili pravou identitu svého vzorového árijského děťátka. Dítě z plakátu, dnes profesorka chemie v New Yorku, věnovala obálku časopisu se svou fotografií a s příběhem, který se k snímku vztahuje, muzeu Yad Vashem v Jeruzalémě.

Holt se pan Goebbels nějak spletl, že?

Fotografujeme jenom árijské děti

Vážená redakce, děkuji vám za uveřejnění článku o výstavě sester Jílovských v Leica Gallery ve vašem časopise TI.

Když jsem se o výstavě dočetla, připomenulo mi to příběh z naší rodinné historie, která se stala během holocaustu. Zašli jsme tam s přáteli, výstava byla krásná, přehledná, vybavená komentáři. Ale teď k uvedenému příběhu.

Pocházím ze židovské rodiny Pavla a Pavly Weiszových z Prahy, po r. 1945 Kováčových. Než-li se našim rodičům s dvěma dětmi ve věku 2 a 1 rok v r. 1942 povedlo dramatickým způsobem ukrýt a pak uprchnout z protektorátu, dali nás vyfotografovat právě v ateliéru sester Jílovských. Když jsme se na podzim r. 1945 vrátili, zjistili rodiče, že jedna ze série těchto fotografií, na níž jsme spolu s mladším bratrem, byla zvětšená a vystavená za výlohou fotoateliéru v Topičově domě. Byla tam vystavena po celou tu příšernou dobu, včetně heydrichiády, dokonce s nápisem „Fotografujeme jenom árijské děti“. Je to příběh o smýšlení a statečnosti obou sester Jílovských.

Chodím na besedy o holocaustu do škol a tento příběh vyprávím dětem a studentům pro odlehčení a posilu, a aby věděli o statečnosti některých lidí. Ty fotografie se v naší rodině uchovaly.

Eva Benešová, členka TI

**Tereziánská
iniciativa**

Vydává Tereziánská iniciativa, Jáchymova 3, Praha 1. Telefon: 222 310 681, e-mail: terezinskainiciativa@email.cz.

Redakční rada: Eva Fantová, Doris Grozdanovičová, Anna Lorencová, Michal Stránský, Michaela Vidláková

Bankovní účty: v CZK: 59433011/0100, v USD: 348331234555011/0100

Číslo 76 vyšlo v červenci 2015.

MK ČR E 10779